

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 104 1983

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

ISBN 91-22-00639-7 (häftad)

ISBN 91-22-00641-9 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1984

I själva verket demonstrerar Lagerstedt tvärtom det fruktbara i en strikt vetenskaplig metod, där forskaren utan vare sig polemik eller privata instämmanden (implicit eller explicit) undersöker texten, med utgångspunkt från vad som faktiskt står där, och provar den mot andra undersökningar om samma material.

Lagerstedts resultat i uppsatsen (boken förelåg ännu inte när Ljungbergs avhandling trycktes) är att Söderberg har följt »en oantastlig vetenskaplig metod», att Söderbergs påstående »att de mot Rom riktade frihetsrörelserna i Palestina före Jesus var av messiansk karaktär har stöd hos framstående exegeter och historiker», att Söderberg, som i tempelreningen ser »en direkt våldshandling riktad mot offerkulten och mot själva templet som det judiska samhällets politiska och religiösa centrum» på denna punkt har haft stöd hos flertalet forskare, medan andra har bestritt händelsens radikala karaktär. »Söderbergs påstående att Jesus velat avskaffa hela offerkulten får därför betecknas som väl kategoriskt»; samt att Söderberg i sin argumentering för att Jesus med våld sökte »kullkasta romarnas välde i Palestina» i mycket stödjer sig på Robert Eislers stora undersökning *ΙΗΣΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣΑΣ* ... [Jesus konung utan konungamakt] (1929–1930) (Lagerstedt 118). Eisler blev hårt kritiserad av sina samtida teologiska kolleger, men har fått stöd av senare exegeter, in i våra dagar, och därigenom får också Söderbergs resonemang en ökad tyngd.

Ljungberg gör på denna punkt ett besynnerligt uttalande: han gör gällande att Lagerstedt »överskattar Eislers inflytande på Söderberg» (128), men han belägger inte detta påstående och har inte ens Eislers arbete med i sin litteraturförteckning.

På två viktiga punkter har Ljungberg alltså gjort mindre lyckade bedömningar: han har underskattat det historiska perspektivets betydelse (som fenomenen i Söderbergs kristendomssyn, som element i värderingen av Söderbergs kristendomskritik och som möjlighet att 50 år senare bedöma resultaten i *Den förvandlade Messias*); och han har överskattat pålitligheten i sina egna tolkningar av Söderbergs psykologiska drivkrafter på bekostnad av annat lätt-tillgängligt material.

På några viktiga punkter har avhandlingen å andra sidan obestridliga förtjänster: den är välskriven och lättillgänglig, och den representerar en nyttig vetenskaplig utveckling därigenom att den uppehåller sig i ett relativt jungfruligt område som är väl värt att vidare kultivera: gränstrakterna mellan den teologiska och den litteraturvetenskapliga forskningen. Den vittnar också, trots sin tendens och sin polemik i värderingen av Söderberg som teolog, om respekt för Hjalmar Söderberg som författare, ett starkt personligt engagemang i hans författarskap och en ambitiöst förvärvat förtrogenhet med hans texter. Det mot denna bakgrund något förvånande resultatet får kanske i någon mån tillskrivas den oerhörda styrkan i den teologiska forskningstraditionens huvudfåra.

Bure Holmbäck

Mayre Lehtilä-Olsson: *K. G. Ossiannilsson och arbetarrörelsen. En studie i en ideologisk konfrontation*. Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet 9. Gotab. Kungälv 1982.

K. G. Ossiannilsson är mest känd för sin dramatiska brytning med arbetarrörelsen manifesterad genom utgivningen av romanen *Barbarskogen* 1908. Mayre Lehtilä-Olsson har ägnat sin avhandling åt att undersöka den ideologiska konfrontationen mellan Ossiannilsson och arbetarrörelsen. Avhandlingen innehåller förutom en analys av romanen och den efterföljande pressdebatten en undersökning av den okände Ossiannilsson, som åren innan han gav ut *Barbarskogen*, var politiskt engagerad i arbetarrörelsen, skrev kamplryk och agitationsbroschyrer, medarbetade i *Arbetet* och *Ny Tid*.

Avhandlingens första och mest omfattande del är en undersökning av Ossiannilssons ideologiska hållning under de år han var politiskt och publicistiskt verksam inom arbetarrörelsen och arbetarpressen. Materialet utgörs av protokoll från Malmö socialistiska ungdomsklubbar, Ossiannilssons tre första diktsamlingar: *Masker* 1900, *Hedningar* 1901 och *Örnar* 1902, lyrik och artiklar i socialdemokratisk press. Lehtilä-Olssons tes är att Ossiannilssons ideologiska uppfattning tidigt innehöll element, som är oförenliga med en socialistisk åskådning. Den kritik av arbetarrörelsen som förs fram i *Barbarskogen* kom därför inte som en överraskning för dem som följt Ossiannilssons ideologiska utveckling. Det finns en kontinuitet i Ossiannilssons tänkande, hävdar Lehtilä-Olsson och söker med sin avhandling visa, att Ossiannilssons dyrkan av våldet, hans nationalism och individualism är representativ för idéströmningar kring sekelskiftet, som förbinds med namn som Maurice Barrès, Rudyard Kipling och för svenskt vidkommande Rudolf Kjellén.

Lehtilä-Olsson uppfattar inte *Barbarskogen* som ett politiskt avfall. Frågan om varför Ossiannilsson, som från 1902 var organiserad i arbetarrörelsen, skrev i arbetarpressen, ofta anlätades som uppläsare av egna dikter på fackliga och politiska möten, 1908 gav ut en roman, där han inifrån kritiserar rörelsen och skandaliserar kända socialdemokrater och liknar arbetarna vid en skog av barbarer, är inte relevant utifrån Lehtilä-Olssons syn på Ossiannilsson. *Barbarskogens* ideologi är, menar Lehtilä-Olsson, i linje med Ossiannilssons sociala och politiska uppfattning, sådan den kan studeras under åren 1902–1908. Ossiannilsson hade aldrig sin ideologiska hemvist inom socialdemokratin, kommer Lehtilä-Olsson fram till i sin avhandling, den fanns längs en »speciell ideologisk utvecklingslinje som kan utgå från vissa inslag i Carlyles verk, närmare bestämt antidemokratismen och hjälte- och ledarkulten, för att så småningom utmytna i de tidigt propagerade idéerna i Mussolinis fascism» (112). Lehtilä-Olsson kan göra sin ideologiska inplacering med facit i hand. Från 1928 tillhörde Ossiannilsson Sveriges nationella ungdomsförbund, som från 1933 var nationalsocialistiskt.

Att bestämma vilka idéer som under den aktuella perioden i praktiken kan ha varit förenliga med en socialistisk hållning eller inte är en kinkig uppgift. Åren kring sekelskiftet var en politisk och social brytningstid, då idéer från flera olika håll flöt samman till ett svåröverblickbart idéklimat. Med hänsyn härtill kan man diskutera, hur Ossiannilssons ideologiska hållning före *Barbarskogen* skall be-

skrivs och analyseras, för att inte motsättningarna i den skall suddas ut. Den bestämning Lehtilä-Olsson gör av Ossiannilssons ideologiska hållning synes mig för okomplicerad. I avhandlingen placeras han i det konservativa läget utan att de tendenser som pekar åt annat håll diskuteras.

Avhandlingens första del har rubriken K. G. Ossiannilsson och arbetarrörelsen. Det är den omfångsrikaste av avhandlingens tre delar och den tyngst vägande. Den inleds med en kartläggning av Ossiannilssons korta politiska karriär. 1902 valdes han till hedersmedlem i den ungsocialistiska klubben i Malmö på grund av meriter som kampdiktare. 1903 utsågs han till ordförande i Centralstyrelsen för de socialdemokratiska ungdomsklubbarna i Malmö, i slutet av 1904 lämnade han ordförandeposten. Anledningen var att han fått en nedgörande recension för en av de agitationsskrifter han skrivit för Malmöklubbens räkning. Recensenten var Bengt Lidforss. Fiendskapen mellan dessa två: Ossiannilsson och Lidforss har uppenbarligen varit av betydelse för Ossiannilssons förhållande till särskilt arbetarrörelsen i Malmö. I avhandlingen undviker Lehtilä-Olsson att fördjupa sig i deras konflikt utan hänvisar till Nils Beyers biografi (1968).

Lehtilä-Olsson har gått igenom de politiska klubbarnas protokoll för att kartlägga Ossiannilssons aktivitet i dem, men med klen resultat. Ossiannilsson tycks inte ha spelat någon större politisk roll. Hans insats i den socialdemokratiska klubbens verksamhet synes främst ha bestått av föredrag i kulturella ämnen jämte diktuppläsningar.

Tyngdpunkten i avhandlingens första del utgörs av genomgången av den del av Ossiannilssons litterära produktion och journalistik före 1908, som har direkt anknytning till hans engagemang i arbetarrörelsen. Lehtilä-Olsson har systematiskt gått igenom all socialdemokratisk och radikal press under åren 1900–1908 och har samlat ett unikt material, som redovisas omsorgsfullt. I materialet ingår även Ossiannilssons tre första diktsamlingar. Det var med uppläsningar ur dessa samlingar, som han blev känd och uppskattad av en arbetarpublik. Genom *Arbetets* försorg ställdes ett urval av dessa dikter samman till häftet *Stormklockan*, som distribuerades till arbetarna i stora upplagor. En förtjänst hos avhandlingens första del är den noggranna redovisningen av Ossiannilssons omfattande produktion. Den ger en uppfattning om hans popularitet som arbetarrörelsekald och litteraturens användningsområden inom den tidiga arbetarrörelsen.

På Ossiannilssons bidrag i arbetarpressen genomför Lehtilä-Olsson en idéanalys i syfte att skaffa underlag för den följande analysen av *Barbaskogen*. De undersöks således främst för att belysa Ossiannilssons ideologiska utveckling bort från arbetarrörelsen. Lehtilä-Olsson går igenom diktsamlingar, kampliryk, pressmaterial för att lyfta fram tankegångar, som strider mot ett socialistiskt tänkande. Nationalism, kraft- och hjältedyrkan, individualism, antidemokratism får representera kontinuiteten i Ossiannilssons tankevärld. Tron på arbetarklassens möjligheter att förändra samhället, antirojalismen, protesterna mot det oscarianska samhället är inslag i Ossiannilssons hållning, som finns dokumenterade i avhandlingen, men som inte tillmätts större vikt, när det gäller att bestämma, var Ossiannilsson stod politiskt under åren 1902–1908.

Uppläggningsen av avhandlingen, att styrka kontinuiteten

i Ossiannilssons idéutveckling genom att ta fram tankegångar i hans produktion, som strider mot ett socialistiskt engagemang, leder till att de uttryck för solidaritet med arbetarklassen som finns i det han skrivit inte tas upp till diskussion. Det finns dikter av Ossiannilsson som manar till revolutionär handling, men de tillåts inte komplicera bilden av Ossiannilssons ideologiska position. Den ideologikritiska metod Lehtilä-Olsson använder, hindrar henne från att utnyttja hela sitt material. När Lehtilä-Olsson skriver, att hon uppmärksammar den ideologiska aspekten (20, 40) innebär det i praktiken, att hon enbart arbetar med det explicita idéinnehållet i texterna. Skönlitteratur och journalistik undersöks med samma metod. Skönlitteraturens möjligheter att lämna information indirekt och på flera olika nivåer beaktas ej. Den ideologiska hållning, som röjer sig i val av motiv, uttryckssätt, perspektivval uppmärksammas inte. Den ideologikritiska metoden ger föga utbyte som enda metod vid undersökning av den emotionellt laddade, genrebundna kampliryken. Att dikter som Bodslavar, Arbeterskan, En arbetare inte tagits med i det slutgiltiga materialet, förmodar jag beror på att de inte öppnar sig för idéanalys.

Kampliryken får överhuvudtaget en summarisk behandling. Om en av Ossiannilssons mest populära kampdikter Proletär! sägs endast, att den är »till tonen den mest hotfulla av Ossiannilssons första kampdikter, med genrens speciella uppropskaraktär» (41). En textanalys hade visat på klassperspektivet, på de språkliga och rytmiska medel skalden använder för att skapa gemenskap, göra sociala orättvisor synliga, mana till kamp.

Avsnittet om kampliryken visar, vilken populär kampdiktare Ossiannilsson var. De kommentarer som fogas till dikterna är dock av skiftande slag och intresse. Ansatser till analyser finns, men dessa tar inte hänsyn till de speciella krav som ställdes på de dikter, som skulle sjungas eller deklamerats på arbetarrörelsens möten. Nu underkastas även kampdiktingen en »idébetonad analys» (40), vilket får till följd, att endast en del av den ideologiska information dikterna innehåller tas tillvara i avhandlingen.

Lehtilä-Olssons sätt att förhålla sig till kampdiktingen är motsägelsefullt. Teori och praktik integreras inte. I avhandlingstexten finns på ett par ställen teoretiska överväganden om kampdiktingens funktion, om genrens egenart, men dessa påverkar inte analyserna av dikterna. Lehtilä-Olsson refererar vid ett tillfälle till en undersökning av Jan Stenkvist (*Arnold Ljungdahl, Clarté och tjugotalet*, 1971), som påpekar, att kampliryken har »karaktär av variationer över givna teman med ett närmast formelartat språk» (40). Likväl kritiserar en del av arbetarrörelsedikterna för att vara »skäligen ointressanta rimmade beställningsverk» (40), för att ha en »konventionell prägel» (41). Kampdikterna bedöms som traditionell lyrik och kritiseras för det som är genretypiskt, dvs. att de följer bestämda mönster, att de skrivits med tanke på att läsas upp vid ett bestämt tillfälle. Arbetarrörelseförfattaren ställde sin penna till rörelsens förfogande; originaliteten, det personliga uttryckssättet kom i andra hand.

När kampdikterna underkastas idéanalys och ideologisk kritisk analys strider även detta mot de iakttagelser om kampliryken, som presenteras i avhandlingen. Kampdikter användes inte i någon större utsträckning för att föra ut socialismens idéer, innehålllet i dem var mindre viktigt. Formen var det väsentliga för en dikt som skulle fungera

på ett möte. Refererande till ett arbete av Lars Lönnroth (*Den dubbla scenen. Muntlig diktning från Eddan till ABBA, 1978*) skriver Lehtilä-Olsson, att arbetarrörelsens dikter inte sällan innehöll en del borgerligt idégods (85). Mot den bakgrunden framstår de krav på ideologisk medvetenhet hos sekelskiftets socialdemokrater, som Lehtilä-Olssons avhandling implicerar, som ohistoriska. Lehtilä-Olsson skriver i sin bok, att det inte existerade någon djupare teoretisk debatt inom arbetarrörelsen vid den här tiden och visar därtill i ett av avhandlingsskapitlen (1:9), att idéklimatet kring sekelskiftet för en nutida betraktare var ostrukturerat. Även för de ledande inom socialdemokratien var det oklart, vilka idéer som lät sig förenas med en socialistisk hållning. För samtiden var Ossiannilsson kanske inte alls någon kontroversiell person, skriver Lehtilä-Olsson (85). Men *Barbarskogen* väckte protester, romanen var eller kom alltmer att framstå som kontroversiell. Lehtilä-Olsson har valt att stryka under kontinuiteten i författarens idéutveckling och tona ner den uppståndelse *Barbarskogen* väckte. Det innebär att även efter Lehtilä-Olssons undersökning finns många frågor kvar att besvara, om varför romanen verkade så provocerande.

Lehtilä-Olssons strävan är att teckna en bild av Ossiannilssons ideologiska uppfattning som är så sammanhållen och enhetligt konservativ som möjligt. Men redan i det generösa material som avhandlingen presenterar går det att se en mer motsägelsefull bild av Ossiannilsson. Avhandlingen vittnar kraftfullt om att Ossiannilsson under ett antal år ställde sina krafter, sin tid och penna till arbetarrörelsens förfogande. Detta faktum hör också med i bilden av författaren. Men för en ideologikritik, som enbart räknar med explicita ideologiska ställningstaganden i texter, är detta förhållande ej av intresse, särskilt som avhandlingen visar att Ossiannilssons socialism var av tvetydigt slag. Den fråga som har förbryllat alla som funderat kring Ossiannilsson är just: varför lät han sig engageras i arbetarrörelsen? Första avdelningens sista kapitel som ger en beskrivning av tidens idéklimat gör Ossiannilssons ideologiska ställningstaganden något begripligare. Han är representativ för ett övergångsskede, då idéer av skilda slag bröts mot varandra, då olika ideologiska förhållningssätt ännu inte hade kristalliserat ut sig i ett borgerligt och ett socialistiskt.

Lehtilä-Olssons undersökning av Ossiannilssons lyrik visar att dikterna före *Barbarskogen* innehåller en hel del konservativa idéer. Därmed blir dikternas popularitet bland arbetarna till ett problem. Vad var det i dikterna som attraherade en arbetarpublik? Avhandlingen tar upp receptionen av dikterna i ett par olika kapitel: K. G. Ossiannilsson och arbetarpubliken och K. G. Ossiannilssons kampdiktning, men något samlande grepp tas inte. Receptionen av dikterna blir aldrig någon central fråga i avhandlingen, även om den tas upp vid flera tillfällen. Det beror på att avhandlingen har en i huvudsak kronologisk uppläggning med ambitionen att ge en bred redovisning av Ossiannilssons produktion i arbetarpress och arbetarrörelsesammanhang. Under disputationen hade jag tillfälle att diskutera med respondenten, vad en mer probleminriktad uppläggning av avhandlingen hade inneburit.

Lehtilä-Olsson reflekterar i kapitlet om K. G. Ossiannilsson och arbetarpubliken kring hur ett par av hans dikter kan ha tolkats av läsare och lyssnare ur arbetarklassen. Dessa reflektioner görs helt utan stöd i någon recep-

tionsetetisk teori och med otillräcklig analys av texterna. Anmärkningsvärd är särskilt Lehtilä-Olssons polemik mot Ossiannilsson för att denne i sina memoarer påstår, att arbetarna i hans dikter lade in en socialistisk tendens, som han inte avsett. »Det tjänade verkligen ingenting till, att författaren trädde fram och dementerade sina egna dikter. De voro inte längre hans, sedan de på trycksvärtans vingar flugit ut bland folket» (36), skriver Ossiannilsson och Lehtilä-Olsson kommenterar: »Som vi inser, är det en missvisande bild Ossiannilsson här förmedlar. Det var i själva verket så att han, när han väl fått närmare kontakt med arbetarrörelsen, själv underbyggde och utnyttjade den tendens arbetarpubliken inlade i dikterna.» (36) Här saknar man ett resonemang om författaren och hans verk, om hur en text verkar, när den väl lämnat författaren och frikopplad från sin upphovsman och hans intentioner fungerar på egen hand. En brist i avhandlingen är avsaknaden av varje referens till modern textteori. En diskussion av vad en litterär text är och hur den fungerar hade givit underlag för diskussionerna om hur Ossiannilssons texter kan tänkas ha fungerat för en arbetarpublik.

Under den systematiska genomgången av idéinnehållet i lyriken och artiklarna i arbetarpressen ger Lehtilä-Olsson referenser till idéklimatet kring sekelskiftet och hur härvid stor nytta av Nils Elvanders forskningar om »Rudolf Kjellén och nationalsocialismen» (StvT 1959: 1) och av Staffan Björcks avhandling *Heidenstam och sekelskiftets Sverige. Studier i hans nationella och sociala författarskap* (1946). Under framställningens gång byggs genom dessa referenser och påpekanden om viktiga inslag i tidens idéströmningar en – låt vara fragmentarisk – bild av det ideologiska läget vid 1900-talets början upp. I det kapitel som avslutar del ett och har rubriken K. G. Ossiannilsson i litterär/politisk samtid och tradition väntar sig läsaren en samlad framställning av tidens idéströmningar, där de uppslagsändrar som lämnats i det föregående tas upp på nytt och sätts in i ett sammanhang. Lehtilä-Olsson har valt ett annat tillvägagångssätt. Som underlag för sitt kapitel om det kulturella och politiska klimatet Ossiannilsson levde i under 1900-talets första decennium använder Lehtilä-Olsson Gunnar Aspelins kapitel om perioden i verket *Tankelinjer och trosformer. Huvudriktningar i vår tids idéhistoria* (2 omarb. uppl. 1955), och försöker utifrån Aspelins framställning sätta in Ossiannilsson i ett internationellt sammanhang. Särskilt betonas Kiplings och Carlyles betydelse för Ossiannilsson, vilket synes relevant med tanke på hans anglosaxiska orientering. För Carlyles del hävdar Lehtilä-Olsson ett reellt beroendeförhållande. Hans hjältar och ledargestalter har haft stor betydelse för Ossiannilsson, de har inspirerat den svenske författarens ledarkult och antidemokratism, menar avhandlingsförfattaren.

Lehtilä-Olsson påpekar, att Carlyle har inspirerat skilda politiska riktningar (103). För Ossiannilssons del väljer hon att dra ut den linje som slutar hos Mussolini. Hannah Arendts påpekande, att Carlyles hjältedyrkan skall förstås utifrån hans roll som socialreformator, citeras i avhandlingen, men Lehtilä-Olsson sätter inte den sidan av Carlyle i samband med Ossiannilsson. Lehtilä-Olsson har missat, att hyllningen av stora ledare förekommer både inom radikala och konservativa politiska riktningar, den kan inte tas till intäkt för en bestämd politisk hållning, såsom Lehtilä-Olsson gör i sin avhandling. Det finns en ambivalens och en dubbelhet i Carlyles hållning som har

beröringspunkter med Ossiannilssons. I avhandlingen ges flera exempel på att ledande gestalter inom arbetarrörelsen omfattade för oss idag oförenliga idéer. Kata Dahlström kombinerade socialism och nationalism, Ellen Key och Bengt Lidforss social medkänsla med herremoral. Zeth Höglund skriver om sin egen generation, att »vi var hjälte dyrkare och det personliga var det högsta i historien trots vår massdyrkan» (35). Gustaf Steffen är ett annat exempel i avhandlingen på hur social jämlikhetssträvan kunde förenas med nietzscheanskt influerad individualfilosofisk åskådning. Den ideologiska medvetenheten inom arbetarrörelsen var ringa vid den här tiden. Socialdemokratin vid sekelskiftet fick ta emot en ström av intellektuella, som förde med sig borgerliga idéer in i rörelsen. Till dessa borgerliga intellektuella hörde Ossiannilsson. Han var student med borgerligt ursprung, som gick med i arbetarrörelsen, därför att han där trodde sig kunna få utlopp för sin ungdomliga antibyråkratiska reformvilja riktad mot det oscariska samhället (jfr Björck, a. a. 264). Det finns möjlighet att ge Ossiannilsson en radikalare och mer komplicerad ideologisk utgångspunkt, än vad Lehtilä-Olsson gör. Han var organiserad i arbetarrörelsen, skrev i a-pressen mot dålig betalning, översatte Krapotkins *Inbördes hjälp* – allt utan att det ur karriärsynpunkt var någon vinning för honom. Tvärtom, skriver Lehtilä-Olsson, som lärare blev det svårt att få anställning med ett förflutet inom socialdemokratin.

Ett väsentligt inslag i den unge Ossiannilssons ideologi är det som i avhandlingen kallas vitalism och står för tron på att arbetarklassen besitter den kraft som behövs för att förnya Sverige. Vitalismen komplicerar bilden av Ossiannilsson och visar på det motsägelsefulla hos honom, som jag inte finner att avhandlingen reder ut tillräckligt.

Lehtilä-Olsson definierar vitalism på samma sätt som Kjell Espmark i avhandlingen *Livsdyrkaren Artur Lundkvist. Studier i hans lyrik till och med Vit man* (1964). Ossiannilsson företräder enligt Lehtilä-Olsson en sorts förgrovad vitalism, som saknar den sensuella aspekten. Diskuteras kan hur stora överensstämmelserna är mellan Ossiannilssons dyrkan av kraft, aktivitet, ungdomlighet och den vitalism, som har sitt ursprung i freudianismen och kännetecknas av bejakande av drifterna och av starka vegetativa, animala inslag. Hos de »egentliga» vitalisterna finns en öppenhet för alla yttringar av liv, som skiljer sig från den viljeanspanning och kontroll, som utmärker Ossiannilsson. Inom avhandlingens ram fungerar dock begreppet vitalism, det ringar in Ossiannilssons alldeles speciella förhållningssätt till arbetarklassen.

Avhandlingen är en studie i en ideologisk konfrontation, men endast den ena parten undersöks, författaren Ossiannilsson. Den andra parten, svensk arbetarrörelse kring sekelskiftet förutsätts bekant. Den bild av rörelsen som finns implicit i avhandlingen, är en arbetarrörelse av dagens modell. Vid ett par tillfällen skymtar en annan mindre ideologiskt medveten socialdemokrati, där toleransnivån gentemot avvikande åsikter var hög (85), där Ossiannilsson var en tolererad person. Man saknar i avhandlingen ett avsnitt om svensk socialdemokrati under den aktuella perioden. Utan kännedom om den samtida arbetarrörelsen är det omöjligt att nå fram till en historisk förståelse av Ossiannilsson och den effekt hans första roman hade på läsare i olika politiska läger.

Under så gott som hela den period avhandlingen be-

handlar pågick polemiken mellan Ossiannilsson och Bengt Lidforss och för tillkomsten av *Barbarskogen* har den haft avgörande betydelse. Lehtilä-Olsson har ålagt sig stor restriktivitet i avsnitten om antagonismen mellan de två och utnyttjar den inte för att förklara Ossiannilssons utveckling bort från arbetarrörelsen. Nils Beyers förträffliga biografi bildar underlag för de partier av avhandlingen, där Bengt Lidforss' roll diskuteras. På en punkt har dock Beyers bok inte varit tillräcklig som källa. Det gäller Lidforss' litteratursyn, som av Beyer beskrivs som »apolitisk». Lehtilä-Olsson övertar begreppet och förutsätter enighet omkring dess betydelse. I avhandlingen anförts ett citat från Lidforss, vari han prisar skalden »för vilka poesin är ett väsen alltför högt och heligt för att användas i dagsbestyrens tjänst» (87), men därmed skapas endast halv klarhet om Lidforss' litteraturuppfattning. Lidforss avvisade uppenbarligen dikt, som underordnas ett politiskt agitatoriskt syfte. Leon Larsson t. ex., en i hög grad politisk diktare, fick beröm av Lidforss för att han tog motiv från det »sociala slagfältet», men undvek de »agitatoriska slagorden» (jfr Christer Jacobson, *På väg mot tiotalet. Två studier. Några principfrågor i svensk litteraturkritik* 1961). Lidforss var en omvittnat sensibel litteraturkritiker, lyhörd för en dikts konstnärliga kvaliteter. Han bedömde ingalunda litteraturen efter dess användbarhet i den politiska kampen. Det är väl ungefär detta Beyer och Lehtilä-Olsson avser med en »apolitisk litteratursyn». Men man får inte glömma bort, att Bengt Lidforss var en av de första i landet som intresserade sig för relationen litteratur-samhälle och insåg konstens beroende av de materiella existensbetingelserna. I en uppsats från 1907 »Socialismen och konsten», skrev han, att han trodde, att konsten skulle få bättre livsbetingelser i det socialistiska samhället än i det nuvarande.

Avhandlingen kulminerar i kapitlet Kritiken av arbetarrörelsen – *Barbarskogens* ideologi. Här strålar de olika delprojekten samman. Stödd på undersökningar av Ossiannilssons litterära och publicistiska produktion före 1908, dvs. den omfattande första delen av avhandlingen, belägger Lehtilä-Olsson kontinuiteten i författarskapet från diktsamlingen *Masker* 1900 till romanen *Barbarskogen* 1908.

Barbarskogen innebar inte någon ideologisk nyorientering hävdas i avhandlingen. Idéer som är främmande för arbetarrörelsens ideologi kan följas genom hela den undersökta produktionen. Övertygande visar Lehtilä-Olsson på kontinuiteten i Ossiannilssons idéutveckling. Att *Barbarskogen* dessutom innehåller idéer, som inte funnits tidigare hos Ossiannilsson och anlägger nya perspektiv, det framhålls inte i Lehtilä-Olssons avhandling. En del idéer från den tidiga produktionen får, när de kommer tillbaka i *Barbarskogen* en annorlunda betoning. Det gäller för ett så väsentligt inslag som vitalismen. Hos den tidige Ossiannilsson är det ett positivt laddat begrepp, i romanen får det negativa förtecken. Ossiannilsson tror fortfarande på kraften hos arbetarklassen, men nu fruktar han den, då han insett, att den inte låter sig tyglas utan går sina egna vägar.

Denna ideologiska perspektivförskjutning framgår av att arbetarklassen i *Barbarskogen* benämns »massan». Den tidigare positiva synen på klassen har bytts mot en nedlåtande attityd, parad med rädsla och fascination. Det är en för tiden representativ borgerlig syn på klassen som

gestaltas i *Barbarskogen*, det styrks vid jämförelse med den senaste etnologiska forskningen kring perioden (jfr Orvar Löfgren, *Ethnologia Europea* 1981). Klassen uppfattades som ett ofärdigt råmaterial, som måste förbättras, förädlas och disciplineras till ett högre kulturstadium.

Lehtilä-Olsson gör ett par textjämförelser för att visa, att det redan hos den tidige Ossiannilsson fanns en negativ attityd till det proletära och partibundna, det som i romanen kallas massan, dvs. arbetarklassen. Lehtilä-Olsson jämför synen på demonstrationståget i romanens slutscen med dikten *Massorna* från 1903 och vill göra troligt, att det på båda textställena handlar om samma motsättning: mänskligt-proletärt, partibundet (164f.). Tydligt är dock att dikten hyllar den starke individen i motsats till dem som döljer sig i massan. Diktens massa har ingen klassbestämning, som Lehtilä-Olsson hävdar. Dikten *Massorna* låter sig inordnas i den diskussion om den starke individens betydelse för samhället, som fördes vid 1900-talets början, en diskussion, som Per Erik Ljung berör i sin avhandling om *Vilhelm Ekelund och den problematiska författarrollen* (1980, 251) och som för Ossiannilssons del är kopplad till den tidigare berörda influensen från Carlyle.

När Lehtilä-Olsson karakteriserar dikten *Massorna* som ett »individualistiskt credo» (44) har det täckning i dikttexten. Men dikten kan inte användas för att visa, att Ossiannilsson redan 1903 satte upp motsatserna: mänskligt-proletärt, partibundet. Ett brev till Ellen Key från Ossiannilsson den 30.9.1903, samma år som han skrev dikten *Massorna*, visar att skalden vid den här tiden var upptagen av problemet om den starke individen. Han skrev till Key, att sagan om styrkan är viktig för de svage. Lehtilä-Olsson nämner även, att den ledande socialdemokratiska kulturpersonligheten Erik Hedén uttalat sig positivt om Ossiannilssons hjältedyrkan (74).

Att diskutera diktolkningar är vanskligt. När jag tar fram detta exempel, beror det på att Lehtilä-Olsson lägger stor vikt vid dikten *Massorna* i sitt resonemang om kontinuiteten i Ossiannilssons idéutveckling. Redan i dikten från 1903 finns, menar Lehtilä-Olsson, den negativa attityd till arbetarklassen, som kom att väcka sådan uppmärksamhet, när den gestaltades i *Barbarskogen*. Exemplet visar även, att Lehtilä-Olssons arbetsmetod, att med punktvisa nedslag i Ossiannilssons produktion visa på förekomsten av bestämda idéer, kräver en teoretiskt kvalificerad textanalys.

Min huvudinvändning har gällt uppläggnings av avhandlingen och därmed indirekt valet av frågeställningar. Huvudsyftet med avhandlingen är att presentera en väl underbyggd analys av romanen *Barbarskogens* ideologi. Därtill kommer ambitionen, även om den inte uttalas explicit, att korrigera uppfattningen av *Barbarskogen* som ett avfall från arbetarrörelsen, som kritik av rörelsen från en författare, som varit seriöst engagerad i den. Ossiannilsson var aldrig socialist, det är ett av resultaten i Lehtilä-Olssons avhandling. Under hela den undersökta perioden omfattade han idéer, som ej kan förenas med en socialistisk samhällsuppfattning, det är den tes avhandlingen söker bevisa och den har bestämt perspektivet på undersökningsmaterialet, som används för att belysa Ossiannilssons idé- och tankevärld. Det sätts inte in i ett vidare historiskt, politiskt, socialt och kulturellt sammanhang, vilket återstår att göra.

Min invändning kan synas alltför grundläggande. Vad jag efterlyser är en helt annan avhandling. Men redan som avhandlingen föreligger splittras den av att de båda undersökningsområdena: den tidiga produktionen med anknytning till arbetarrörelsen och romanen *Barbarskogen*, konkurrerar om avhandlingsförfattarens intresse. Detta förhållande speglar, förmodar jag, avhandlingens tillkomst-historia. Det primära intresset har gällt *Barbarskogen*. Under arbetets gång har materialet visat sig vara både rikligt och så intressant, att även det som inte varit omedelbart relevant för romananalysen har tagits med utan att problematiseras. Det finns således material i avhandlingen för fler vetenskapliga undersökningar.

Att avhandlingen ter sig splittrad har ytterligare en orsak. Lehtilä-Olsson tar i alltför ringa utsträckning ställning till det material hon arbetar med. Det läggs ofta fram utan kommentarer och analys, vilket får till följd att framställningen bitvis inte bildar någon riktig semantisk enhet. Detta gäller t. ex. för den tredje delen, *Pressdebatten om Barbarskogen*. Den är en fyllig redovisning av hur pressen allt efter partifärg tog emot romanen. Avhandlingsförfattarens egen inställning till den ideologiska konfrontation, som *Barbarskogen* framkallade, får vi genom ett strategiskt placerat citat, hämtat ur Martin Kochs recension av romanen. Lehtilä-Olsson citerar: »arbetsarekald blir aldrig hr Ossian-Nilsson. Jag tar nog inte fel, om jag misstänker, att det är insikten om detta, som varit den innersta drivfjädern till förf:s senaste arbete» (183). Lehtilä-Olsson instämmer i Martin Kochs uppfattning, att *Barbarskogen* är en borgerlig intellektuells uppgörelse med drömmen om att kunna bli arbetarklassens skald. Arbetarklassen får sina författare först när kvinnor och män ur de egna leden börjar skriva.

Trots ovanstående invändningar är Lehtilä-Olssons avhandling ett viktigt bidrag till utforskandet av den tidiga svenska arbetarrörelsen. Avhandlingen arbetar med ett nytt och spännande material, som redovisas omsorgsfullt. Lehtilä-Olssons avhandling om *K. G. Ossiannilsson och arbetarrörelsen* hör till de gedigna vetenskapliga arbeten, som efterkommande forskning kommer att få stor nytta av.

Birgitta Ahlmo-Nilsson

Inger Selander: *O hur saligt att få vandra. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången*. Gummessons. Sthlm 1980.

Lundaforskaren Inger Selanders avhandling behandlar ett ganska utforskat område. Från teologisk eller kyrkohistorisk sida har Oscar Löfgrens och Sven Åke Selanders undersökningar kunnat ge utgångspunkter. Men Inger Selander är den första svenska litteraturhistoriker som gett sig i kast med uppgiften att analysera frikyrkosången. (Namnöverensstämelsen mellan Inger Selander och Sven Åke Selander är en tillfällighet.)

Inger Selander har valt att analysera de näst Svenska kyrkan sex största samfundens församlingssångböcker, i upplagor från 1919 till 1935. De sångböcker det gäller är Evangeliska fosterlandsstiftelsens (EFS), Svenska missionsförbundets (SMF), Svenska baptistsamfundets (B),